

Наташа Б. СТАНКОВИЋ ШОШО*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 13. 5. 2024.
Прихваћен: 3. 6. 2024.

ШАЉИВЕ НАРОДНЕ ПРИЧЕ У САВРЕМЕНОЈ НАСТАВИ

Полазећи од тога да хумор има прворазредну мотивациону улогу у настави књижевности, у раду се сагледава заступљеност шаљивих народних прича у школским програмима, читанкама и књигама домаће лектире за основну школу и њихова естетска, образовна и васпитна сврха. Акцент се ставља на благонаклоност и безазленост комике у шаљивим народним причама као посебној вредности усмене прозе. Анализирају се различите врсте шаљивих прича које се појављују као хумористичке игре речима и инсценације у којима долази до изражаја хумор карактера. Проучавају се комплексне шаљиве приче са симетричном структуром о Ери. Сагледавају се комичне ситуације у којима се потврђују особине типских ликова и долазе до изражаја неке карактерне особине (грамзивост, лењост, неслога). Указује се на естетски и васпитни значај усмене хумористичке прозе у интерпретативно-истраживачкој и проблемској настави и актуализује се питање рецепције шаљиве народне приче у зависности од узраста ученика, њиховог знања и читалачког искуства.

Кључне речи: шаљива народна прича, хумор, смех, настава књижевности, рецепција.

Проучавање шаљивих народних прича, као распрострањене врсте усмених прозних облика, има дугу и богату традицију у наставним програмима, уџбеницима и основношколској настави. У периоду од двадесетих година прошлог века до данас, хумористичка усмена проза изучавала се као обавезни део лектире прописан школским програмима и као допунски избор приређивача читанки у складу са приоритетним образовним, васпитним и функционалним циљевима и исходима учења. Наставна обрада шаљивих народних прича разликује се по квалитету и обиму у зависности од узраста ученика и нивоа обраде. У разредној настави преовлађује осврт, а у предметној настави приказ и интерпретација.

* natasoso06@gmail.com

Први пут се шаљива народна прича уводи као школска лектира у *Наставном плану и програму за Српскохрватско-словеначки језик* из 1926. године. У *Читанци за IV разред основних школа у Краљевини Југославији* Милорада Вујанца наводи се прича „Турчин, Србин и Циганин”. Читаоци се подстичу да откривају етничка и социјална обележја ликова и да вреднују њихове ставове према приказаним појавама. Ликови су обликовани у складу са типским и стереотипним представама колектива. Према Ивану Златковићу, „централни лик социјално интонираних шаљивих згода је Циганин јер највећи број његових поступака упућује на лош материјални статус којим се пружа типска друштвена слика о овој етничкој групацији” (Златковић 2017: 109). Током наставне обраде наведене шаљиве народне приче ученици увиђају да је карактеризација етничко-социјалних ликова заснована на поступцима и атрибутима ликова. Циганин је обликован као бескористан и лењ човек, који наноси штету другима. Србина поводљивост доводи у безизлазну ситуацију. Турчин се, као припадник социјално владајућег сталежа, карактерише негативно због тога што се не придржава верских норми које прописује ислам:

А ти Турчине, права вјеро, право би било да си ти бољи од ове двојице, јер ти знаш шта у ћитапу (закону) заповиједа наш светац Мухамед, да не дираш у туђе имање, него си још научио и ову двојицу, те си ти свему крив, па си гори од њих (Вујанац 1931: 60).

Лик спахије се издваја лукавством и мудрошћу и доприноси неслози Турчина, Србина и Циганина. Тумачећи особине и поступке ликова, ученици закључују да они страдају због тога што, како истиче Иван Златковић, „не прихватају и не уважавају законитости друштвене заједнице” (2017: 126). Хумористичка тематика наведене шаљиве народне приче у основи има васпитни карактер и омогућава ученицима да усвоје поенту исказану пословицом „Памет царује, а снага кладе ваља”.

Да смех може бити подстакнут необичним животним ситуацијама ђаци спознају током тумачења шаљиве народне приче „Свијету се не може угодити”. У млађим разредима основне школе ова прича је у функцији увежбавања читања и усавршавања вештине разумевања прочитаног штива. У наставном проучавању преовлађује осврт као ниво обраде који има за циљ да подстакне читалачке утиске, осећања и размишљања ученика о прочитаном тексту. Према становништу Љиљане Бајић, „путем осврта се подстиче, афирмише и вреднује сам читалачки чин пошто се ученику омогућава да га анализира и образложи одговарајућим примерима из дела” (Бајић 2008: 102). Осим тога што обрада наведене шаљиве приче представља извор смеха и уживања, ученици стичу основна знања о томе како да гледишта о прочитаном тексту образложе одговарајућим примерима.

Шаљива прича „Свијету се не може угодити” акцентована је у читанци за пети разред основне школе *Руке и јабуке* Петра Гудеља из 1975. године како би ученици стекли умења функционалног читања (дживљајног, истраживачког, изражајног и интерпретативног). Задаци за истраживачко читање припремају ђаке за ваљано наставно тумачење поступака ликова и сагледавање узрочно-последичног следа догађаја у причи на следећи начин:

Отац и син настоје да уоде целом свету. Шта год им ко предложи, одмах ураде, па опет их сви грде. Зашто? Слушајући све редом, отац и син западају у све гори и смешнији положај. Који је био најсмешнији? На крају отац каже: *Та онај је сваки човек луђи од овога магараца који хоће свему свијету да угоди*. Да ли је отац сасвим у праву? Упоредите његове речи с народном пословицом: *Ко свакога слуша, зло чини; ко никога не слуша – још горе* (Гудељ 1975: 124).

Док анализирају поступке ликова пролазника, њихове разнолике примедбе, ученици критички сагледавају неразумну послушност оца и сина и њихово потпадање под утицаје непознатих сапутника.

У читанци *У свету речи* за трећи разред основне школе (Станковић Шошо, Костић, 2014: 60–61) критичко промишљање ученика подстиче се припремним задацима:

Шта ти мислиш, да ли су отац и син били у праву када су радили онако како су им други говорили? Како би ти поступио/поступила да си се нашао/нашла у њиховој ситуацији? Протумачи наслов приче „Свијету се не може угодити“. Када треба послушати савет друге особе? Због чега је важно имати своје мишљење? Испричај како би, по твом мишљењу, требало да путују отац и син. Образложи свој став. (Станковић Шошо, Костић 2014: 61).

Док тумаче духовито поступање ликова у наведеној причи, ученици уче како да реагују на одређене социјалне притиске и увиђају зашто је драгоцено да промисле о својим и туђим поступцима. Наслов шалџиве приче дат као поука олакшава ученицима усвајање идејности наведене шалџиве народне приче. Да би применили своја гледишта на креативан начин, ученици се мотивишу да испричају причу из свог угла.

Шалџива прича „Утопио се поп што није руку дао“ наводи се у читанци за пети разред основне школе *Руке и јабуке* Петра Гудеља из 1975. године. У њој се описује необично понашање главног лика у невољи (поп не пружи руку својим спасиоцима због своје грамзивости и удави се у реци). Током наставног тумачења наведене приче ученици увиђају да хумор представља вредносни став колектива према негативним појавама у друштву и заједници. Према Бошкуну Сувајџићу, хумор „је начин усвајања и разумевања света, са свим његовим манама и недоследностима“ (Сувајџић 2020: 11).

Шалџива народна прича „Клинчорба“ наводи се као изборни текст приређивача читанке за други разред основне школе *Уз речи растемо* (Станковић Шошо, Костић, 2013: 108). У припремним задацима преовлађују репродуктивна питања којима се проверава разумевање прочитаног текста:

Шта је желео војник? Опиши како је он направио клинчорбу. Објасни како је војник надмудрио бабу. Зашто је ова народна прича шалџива? (Станковић Шошо, Костић, 2013: 109).

Млади читаоци увиђају да војник прихвата сложене животне околности (глад, рат) на маштовит начин. Он осмишљава имагинарно јело којим привидно заваарава сопствену глад. Тумачећи ову шалџиву причу ђаци уче да се многе животне недаће лакше превазилазе ако се сагледају на духовит начин.

Шалџива народна прича „Јао, жено, изједе ме вук!“ наводи се у читанци *У свету речи* за трећи разред основне школе као изборни текст приређивача

(Станковић Шошо, Костић 2014: 58). Ова прича је повод да ученици сагледају неразумно поступање преплашеног мужа. Док образлажу утиске, ђаци издвајају особине (пренаглашену плашљивост, несигурност, инфантилност) и ситуације које су их насмејале. На тај начин, остварују доживљајни увид у комичну предметност и поступке јунака ове шаљиве приче. Током наставне интерпретације на часу, увиђају да се у шаљивој народној причи описује неки смешан догађај или ситуација у којој се јунаци приче необично понашају.

У предметној настави шаљиве народне приче су биле полазиште за развијање језичког осећања ученика. У *Читанци са граматицом српскохрватског језика за I разред средњих школа* Миливоја Павловића и Драгослава Илића наводи се неколико шаљивих народних прича, које су у функцији језичког предлошка за обраду различитих наставних јединица из морфологије и синтаксе. У народној причи „Циганин и млеко” ученици откривају да придеви имају исти облик (род, број и падеж) као и именице уз које стоје (*велика ватра, јака ватра*). Неговање смисла за хумор као приоритетно наставно полазиште у наведеном уџбенику није засновано на афирмацији хуманистичких вредности читалаца и не подстиче њихову толеранцију за осетљиве и маргинализоване друштвене групе. Цигани су у наведеном уџбенику негативно вредновани што се посебно уочава приликом формулације радног налога:

Препишите ову причу и при томе додајте уза сваку именицу по један придев: био један стари Циганин или био један глупи Циганин итд. (Павловић, Илић 1931: 155).

Кратка шаљива народна прича „Запалио кућу да изгоре миши” предлошак је за обраду императива. Ученици се мотивишу да препишу причу тако да именице и глаголски облици буду у множини и на тај начин примене знање о заповедном начину (Павловић, Илић 1931: 175).

Шаљива прича „Пустио бих ја њега, али неће он мене” предлошак је за обраду радног глаголског придева, који се именује као „прошаста придев, јер се употребљава за образовање прошлог времена” (Павловић, Илић 1931: 183).

Методичка радња тумачење мање познатих речи и израза у функцији је богаћења речника ученика. У поглављу „Недељно штиво” наводи се шаљива прича „Ћоса и цинови”. Од ученика се очекује да подвуку непознате речи и изразе у њој и да наведу њихова одрговарајућа значења у складу са контекстом. На овај начин ђаци усвајају значење нових речи (*двор, шин, будак, жарак, маљ, клادا, вас дан, оправити*). Фантазијско мишљење и критичко процењивање уметничког света народне приче „Ћоса и цинови” долазе до изражаја током њеног препричавања на стваралачки начин.

Читанка са граматицом српскохрватског језика за четврти разред средњих школа Миливоја Павловића садржи шаљиве приче „Крепао котао” и „Бекри Мујо”, које су предлошак за обраду градива из морфологије и фразеологије. На примеру шаљиве приче „Крепао котао” ђаци систематизују знања о употреби и функцији падежа без предлога (Павловић 1931: 131–133). Народна прича *Бекри Мујо* доводи се у везу са народним пословицама „Пијаноме море до колена” и „Пиће је најгори саветник”. На примеру наведене

приче ученици утврђују знања о глаголским временима (перфекат, аорист, имперфекат, плусквамперфекат) којима се исказује прошлост (Павловић 1931: 267–268).

Народне приче и новеле о Ери као једном од најпознатијих шалџивих довитљиваца усмене прозе заступљене су у наставном проучавању и уџбеницима почев од 50-их година прошлог века до данас. Према *Наставном плану и програму за основне школе за школску 1948/49. годину* објављена је 1952. године *Читанка за V разред осмогодишње школе и I разред гимназије* у којој је први пут наведена шалџива прича „Еро и кадија”. Наставна обрада ове народне приче почива на повезивању хумористичког текста са друштвеним контекстом. Ученици се оспособљавају да износе властите ставове о прочитаној причи и критички процењују уметнички свет дела и поступке ликова (непринципијелног и непоштеног кадије као заступника турског феудалног система и одважног шалџивог довитљивца Ере, који је сиромашни говедар у кадијиној служби). У шалџивој народној причи о Ери даје се критички суд о људима, њиховим манама и друштвеној средини. Ученици запажају да је циљ шалџивих прича да изазову смех код слушалаца и да извргну ведрој критици мане кадије (непринципијелност, непоштење, неодговорност), које су у супротности са његовом професијом (он је представних турске власти и налази се на значајној друштвеној функцији као судија). Према Бошку Сувајџићу, „Еро ће надмудрити кадију управо рачунајући на то да су ове почетне позиције лажне, односно знајући да кадија није прави чувар закона, да није у служби народа, већ да ствари стоје управо супротно: мерећи двоструким аршинима, он поништава све оне атрибуте који му по друштвеном статусу припадају” (Сувајџић 2020: 8).

Током наставне обраде шалџивих народних прича и новела о Ери ученици закључују да се хумором и ведрим суочавањем са животним невољама у њима остварује тежња народа за праведнијим светом, а да Еро симболизује „пркосног борца за слободу и народна права”, како истиче Бошко Сувајџић (Сувајџић 2020: 8).

Заједнички програм васпитно-образовног рада у основној школи из 1975/1976. године прописује да се шалџива прича „Ера и Турчин” проучава у петом разреду основне школе. Динамика интерпретације наведене шалџиве приче заснована је на хумору као доминантном интеграционом сегменту текста. Ученици анализирају поступке ликова, тумаче њихове особине (Ерину довитљивост, духовитост и спретност и Турчинову надменост, наивност и непромишљеност) и увиђају да је заплет у причи једноставан и заснива се на комици ситуације (Турчин два пута преноси Еру преко моста).

Заједнички програм васпитно-образовног рада из 1984/85. године прописује шалџиву причу/приповетку „Еро с онога свијета” као обавезну школску лектуру у петом разреду основне школе. У читанци *Иза шума, иза гора* Павла Илића и Милутина Петровића из 1985. године развијена дидактичко-методичка апаратура олакшава ученицима откривање и тумачење доминантних Ериних особина (проницљивост, мудрост, сналажљивост) и поступака, које га чине најпопуларнијим шалџивим довитљивцем наше усмене прозе. Уче-

ници се подстичу да сагледају композицију шаљиве приче, именују елементе фабуле и издвајају најзначајније идеје приче/приповетке.

У читанци *По јутру се дан познаје* за пети разред основне школе Љиљане Бајић и Зоне Мркаљ из 2002. године пажња се посвећује доживљајном читању шаљиве народне приповетке „Еро с онога свијета” на следећи начин:

Док читаш, саживи се са светом народне новеле „Еро с онога свијета”. Припреми се да објасниш шта те је у приповеци насмејало. Са кретањем ликова радња се премешта у разне просторе. Пренеси се и ти у њих и спрем се да казујеш како замислиш, на пример: пут, њиву, ливаду, шуму, поток, воденицу, брдо. Размисли колико су природа и терен на коме се одиграва прича допринели Ерином успеху. Уочи поступке и реакције ликова у причи. Замисли како изгледају Еро, Туркиња и Турчин. Потруди се да на догађај гледаш из Ериног угла, али и из перспективе Туркиње, воденичара и Турчина. Образложи реакције и понашање ликова (Бајић, Мркаљ 2002: 63).

Уз текст приповетке наводи се развијен истраживачки план који олакшава ученицима рецепцију хумористичког текста и увиђање уметничког света и смисла дела:

Образложи каква је све Ерина улога у овој причи. Зашто њему сви верују? Објасни да ли је Еро заслужио да буде победник у причи. Проучи како се са уметничким светом приче могу повезати народне пословице: *Више ум замисли, него море понесе. Ко умије, њему двије. Мудрост светом влада. Боље празна кеса, него празна глава. Човек се памети научи тек пошто се муке намучи. Ко код куће чучи, мало научи* (Бајић, Мркаљ 2002: 64).

У Појмовнику читанке *По јутру се дан познаје* за пети разред основне школе (Бајић, Мркаљ 2002: 64) ученици тумачећи развијене епизоде у причи „Еро с онога свијета” усвајају књижевнотеоријски појам *народна новела* на следећи начин:

„Еро с онога свијета” је народна новела. Народна новела је врста приповетке. Вук Караџић је назива мушком приповетком или причом без чуда. За разлику од бајки, у новелама се прича о животној збиљи, о ономе што се у свету догађало или се могло догодити (Бајић, Мркаљ 2002: 64).

Према програмима наставе и учења за пети разред основне школе из 2018. године, наставна интерпретација шаљивих народних прича и новела заснива се на доживљајном, истраживачком и изражајно-интерпретативном читању. Оне се проучавају као школска лектира („Еро с онога свијета”) и као обавезна домаћа лектира (репрезентативан избор прича и новела).

Ученици се мотивишу да прочитају шаљиву народну причу/приповетку „Еро с онога свијета” у читанци *Чаролија стварања* за пети разред оновне школе на следећи начин:

Пред тобом је народна прича о најсналажљивијем довитљивцу у шаљивом приповедању српског народа. Читајући је, сазнаћеш како је Еро надмудрио Туркињу маштовитим одговорима и поступцима. Открићеш како се завршила узбудљива потера за храбрим и домишљатим јунаком. Уживаћеш у духовитим разговорима јунака и изненадним обртима у приповедању. (Станковић Шошо, Сувајић 2022:190).

Један од најпознатијих ликова усмене прозе успева да насмеје ученике петог разреда својом сналажљивошћу, упорношћу и одважношћу. Наставна

интерпретација наведене приче/приповетке почива на доминантним интеграционим сегментима текста. Ученици се припремају за доживљајно и истраживачко читање следећим подстицајима:

1. Које ефектне слике и духовите епизоде су вас највише засмејале? Чији поступци су вас изненадили? Образложите своја гледишта.
2. Пажљиво пратите Ерине поступке. Запазите како остали ликови реагују на њих. Са каквом намером Еро започиње разговор са Туркињом? Зашто је ословљава као каду? Размислите може ли се већ у таквом ословљавању жене која копа кукурузе открити нека Ерина духовита подвала. Образложите како разумете то да је Туркиња поверовала у Ерину причу о другом свету. Запазите како се Еро понаша у воденици. Образложите у којој мери се хумор испољава у разговору Ере и Турчина. Који њихови поступци су духовити? Зашто Турчин не сумња да се пред њим налази прави воденичар? Када Турчин и воденичар откривају Ерину подвалу? Како се Турчин тада понаша? Шта Еро чини кад добије новац? Који тип комике преовлађује у Ериним сусретима са Туркињом и са воденичарем?
3. Наведите особине Ере, Туркиње, Турчина и воденичара које се испољавају у њиховом говору и поступцима. Шта мислите, зашто Ери сви верују? Каквим је својствима он обдарен? Која је особина заједничка Туркињи, Турчину и воденичару? Анализирајте разговор Ере и воденичара. Како дијалог доприноси животности и динамичности радње? Шта на основу дијалога ликова сазнајете о њиховим осталим особинама?
4. Учите из колико се комичних ситуација састоји наведена прича. Проучите њихову повезаност тако што ћете сачинити план приче. Насловите делове композиције одговарајућим реченицама из текста. Наведите фазе у развоју радње у наведеној причи/новели. Запазите који догађаји се везују за одговарајућу етапу.
5. Наведите животне истине које сте открили читајући ову шалџиву народну причу/новелу.

Током наставне интерпретације ове шалџиве народне приче/новеле ђаци се подстичу да сагледају комичне ситуације из којих се састоји, да сагледавају мотивацију и карактеризацију ликова (Ере, Турчина, воденичара и Туркиње) и увиде да су наивност и неразумност заједничке особине и воденичару, Турчину и Туркињи. Током анализе дијалога Ере и воденичара сагледавају динамичност радње и тумаче особине, осећања и расположења ликова. Шалџива народна прича/новела „Еро с онога свијета” представља повод да ученици науче да догађаји имају свој развојни временски план који чини радњу приче. Она се остварује посредством дијалога ликова Туркиње и Ере у иницијалном делу, Ере, воденичара и Турчина у медијалном делу и Туркиње и Турчина у финалном делу приче. Уметнички поступак разобличавања Ерине лажи преовлађује у наведеној шалџивој причи/новели. Тумачећи поступке ликова са којима Ера успоставља комуникацију и начин њиховог

опхођења ученици увиђају да смешно проистиче из нарушавања одређених културних устаљених норми. Комични несклад у причи/новели заснован је на разликама између начина живота и погледа ликова који припадају различитим традицијама, имају различите навике, понашање и изглед. Смех је проузрокован комичном ситуацијом заснованом на Ерином прерушавању, на забуну и превари, на контрасту између безначајног повода и пометње коју он производи. Наставна интерпретација шаљиве народне приче/новеле „Еро с онога свијета” омогућава ученицима да усвајају нове речи (*када, кмет, ашлук, ћар, науштрб, савити шипке*) и богате речник проналазећи њихова значења. Млади читаоци увиђају да шаљиве народне приче „одражавају виталистичку духовну снагу којом се човек супротставља свакодневним животним тешкоћама и недећама” (Сувајцић 2020: 11).

При избору репрезентативних шаљивих народних прича које чине обавезан избор домаће лектире у петом разреду основне школе води се рачуна да оне садрже безазлен и благонаклон хумор. Управо таква комика постаје значајно васпитно полазиште приликом аналитичко-синтетичког проучавања свевремених вредности ове усмене прозне врсте.

Први пут се у *Читанци за пети разред основне школе* Љиљане Бајић и Зоне Мркаљ из 2007. године ученици подстичу на читање избора шаљивих народних прича и вођење дневника читања на следећи начин:

У књизи лектире *Еро с онога свијета* налази се богат избор шаљивих народних приповедака. У многим од њих ћеш пратити Еру – домишљана и запазити како он све побеђује своје супарнике. На Ерином примеру схватићеш каква је улога домишљатости и духовитости у животу. Читајући шаљиве народне приповетке, упознаћеш се са ликовима Настрадаин-хоце и Ћосе. Открићеш зашто се све не разумеју Настрадаин-хоца и Француз (у истоименој приповеци). Видећеш како је својим маштаријама дете надмудрило Ћосу (Лаж за опкладу). Извој оне приче које су ти најсмешније и припреми се да тај избор обр-разложиш. Сачини подсетник према коме ћеш усмено приказати једну од шаљивих народних прича. Најбоље да то учиниш преко њеног јунака. Уколико се одлучиш за Еру, прати како он надмудрује противнике и образложи шта из његове победе можеш да научиш. Ако одабереш да то буде Настрадаин, у подсетник унеси његове најважније особине и смешне ситуације у којима се испољавају. Објасни пословице које се могу повезати са ликовима шаљивих народних прича: *Весело срце кудељу преде. Невоља свачему човека научи. Жедног би преко воде превео. Свака штета учи човека памети. Кад се два свађају, трећи се користи. Ако неће зло од тебе, бежи ти од њега* (Бајић, Мркаљ 2007: 203).

У *Читанци за пети разред основне школе* Љиљане Бајић и Зоне Мркаљ из 2007. године заступљене су и шаљиве народне приче „Помажем ти спрдати” и „Настрадаин добио пешкеш”. Током наставне интерпретације ђаци увиђају особеност жанра овог прозног облика усмене књижевности, прожете тог духовитошћу.

Репрезентативан избор шаљивих прича и новела садржи књига домаће лектире за пети разред основне школе *Шаљиве народне приче и новеле*, коју је приредио Бошко Сувајцић. Избор шаљивих народних прича о Ери („Еро и кадија”, „Ера и Турчин”), Настрадаин-хоци („Настрадаин-хоца и љекар”, „Настрадаин-хоца и Француз”), поповима („Утопио се поп што није руку дао”, „Поп и парохижани”) и духовитим и неразумним поступцима ликовима („Двије љенштине”, „Запалио кућу да изгоре миши”, „Сељани купују

памет”, „Пустио бих ја њега, али неће он мене”, „Нешто шушну”, „Крепао котао” и друге) примерен је узрасту ученика. Уз сваку причу/новелу наводе се објашњења мање познатих речи и израза, а читаоце на проблемско тумачење подстичу истраживачки задаци:

Које се особине извргавају смеху и критици народних приповедача, а које се пак истичу као позитивне и пожељне? У којој мери се хумор испољава у разговору (дијалогу) ликова, а колико у њиховим поступцима? Размисли о томе могу ли се ружни тренуци и мучне ситуације ублажити смехом и ведрином. У којој мери те ово ведро суочавање са животним невољама и неправдама подсећа на то да човек мора непрестано да се бори за лепши и праведнији свет? У наведеним причама велике животне истине казују се на хумористички начин. Наведи неке од њих (Сувајић 2020: 48–49).

Шаљиве приче које су заступљене у школским програмима и уџбеницима универзалне су по избору тема и литерарним проблемима. У школским читанкама и приређеним књигама домаће лектире за пети разред основне школе налазе се репрезентативне шаљиве приче и новеле у којима се на духовит начин истичу типске мане као што су лењост („Двије љенштине”), прождрљивост („И вриједи”), тврдичлук („Удавио се поп што није руку дао”, „Крепао котао”). У савременој наставној пракси у основној школи ученици се подстичу да увиђају и тумаче важне уметничке сегменте шаљивих народних прича и новела (књижевне ликове, ситуације, мотиве, језичка средства) и стваралачке поступке. Анализирају кратке приче о надмудривању и надигравању анонимних и уопштених ликова, њиховим неразумним поступцима који су последица површности и неукости (јунак пали кућу да би се ослободио мишева, купује сапун мислећи да је сир, ставља наочаре верујући да ће тако лакше и брже научити да чита, сељаци граде воденицу на месту где нема воде). Поредџи шаљиве народне приче, увиђају да комични карактери поседују наглашену особину (самоувереност, хвалисавост, глупост, лењост), именовани су уопштено (кума, ленштина) или по професијама (поп, трговац). На основу тумачења шаљивих народних прича и новела уче да је карактеризација начин приказивања битних особина лика у књижевном тексту. Аналитичко-синтетичким увидом откривају да хумор настаје из неочекиваног несклада између поступака ликова, њихових речи и понашања, али и да у појединим причама почива на духовитој игри речима. Осим што својом духовитошћу забављају младе читаоце, неке шаљиве приче имају и поучну намену и указују им на људску глупост и друштвену неправду. У причи „Помажем ти спрдати” „одговор Херцеговца на зловне примедбе завидљивог Турчина представља његову моралну победу над поробљивачем” (Сувајић 2020: 8). Читајући и тумачећи шаљиве народне приче и новеле ученици развијају критички однос према појединим друштвеним појавама (сиромаштву, друштвеној неједнакости), али и слабостима јунака. Усвајају доминантне естетске и васпитне вредности шаљивих народних прича/новела и богате речник новим речима и изразима. Откривају двосмисленост израза (непромишљен човек упућује поздраве у неодговарајућим околностима, а његово понашање изазива смех), тумаче игру речи и усвајају духовите поенте („И то ће проћи”, „Свијету се не може угодити”, „Пустио бих ја њега, али неће

он мене”). Проучавање шaljивих народних прича и новела прати ведрa атмосфера на часу која подстиче усвајање најзначајнијих жанровских особености ове усмене прозне врсте. Према становишту Зоне Мркаљ, „у складу са својим основним циљем да забави и насмеје, али и да пружи неку ненаметљиву поуку, овај усмени прозни облик данас представља омиљено штиво у лектури многих нараштаја” (2008: 242).

ИЗВОРИ

- Бајић, Мркаљ 2002: Љ. Бајић, З. Мркаљ, *По јутру се дан познаје* – читанка за 5. разред основне школе, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Бајић, Мркаљ 2007: Љ. Бајић, З. Мркаљ, *Читанка за 5. разред основне школе*, Завод за уџбенике, Београд.
- Вујанац 1931: М. Вујанац, *Читанка за IV разред основних школа у Краљевини Југославији*, Београд: Издавачка књижарница Геце Кона.
- Павловић, Илић 1931: М. Павловић, Д. Илић, *Читанка са граматиком српскохрватског језика за I разред средњих школа*, Београд: Издање Задруге професорског друштва.
- Гудељ 1975: П. Гудељ, *Читанка Руке и јабуке* за V разред основне школе у САП Војводини, Нови Сад: Покрајински завод за издавање уџбеника, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Илић, Петровић 1985: П. Илић, М. Петровић, *Читанка Иза шума, иза гора* за пети разред основне школе, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, Покрајински завод за издавање уџбеника, Нови Сад.
- Павловић 1931: М. Павловић, *Читанка са граматиком српскохрватског језика за четврти разред средњих школа*, Београд: Издање задруге професорског друштва.
- Станковић Шошо, Костић 2013: Н. Станковић Шошо, М. Костић, *Уз речи растемо* – читанка за 2. разред основне школе, Београд: Нови Логос.
- Станковић Шошо, Костић 2014: Н. Станковић Шошо, М. Костић, *У свету речи* – читанка за 3. разред основне школе, Београд: Нови Логос.
- Станковић Шошо, Сувајџић 2022: Н. Станковић Шошо, Б. Сувајџић, *Чаролија стварања* – читанка за 5. разред основне школе, Београд: Нови Логос.
- Сувајџић 2020: *Шалјиве народне приче и новеле*, приређивање и предговор Бошко Сувајџић, Београд: Клет, Нови Логос, Фреска, 6–49.

ЛИТЕРАТУРА

- Бајић 1987: Љиљана Бајић, „Методички приступ шaljивој народној новели 'Еро с онога свијета'”, *Књижевност и језик*, бр. 1–2, Београд, 1987, стр. 74–83.
- Бајић 2008: Љ. Бајић, *Проучавање хумористичке прозе у настави*, Београд: Завод за уџбенике.

- Златановић 1988: Момчило Златановић, „Кратка шаљива прича данас”, *Зборник радова XXXV конгреса Савеза удружења фолклориста Југославије*, Рожаје–Титоград, 1988, 584–588.
- Златковић 2017: И. Златковић, *Ка поетици смеха: хумор у српској усменој прози*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Милошевић Ђорђевић 1997: Нада Милошевић Ђорђевић, *Од како се земља охладила*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Милошевић Ђорђевић 1981: Нада Милошевић Ђорђевић, „Преглед прозних облика наше усмене књижевности”, *Књижевна историја*, XIV, бр. 53, Београд, 25–42.
- Милошевић Ђорђевић 2000: Нада Милошевић Ђорђевић, *Од бајке до изреке: обликовање и облици српске усмене прозе*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд.
- Милошевић Ђорђевић 2006: Нада Милошевић Ђорђевић, „Хумор у новели и шаљивој причи (прилог могућим изворима хумора)”, *Хумористичка и сатиричка традиција у српској књижевности*, Научни састанак славила у Вукове дане, МСЦ, 35/2, Београд, 33–38.
- Мркаљ 2008: Зона Мркаљ, *Наставно проучавање народних приповедака и предања*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Николић 1999: Милија Николић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Самарџија 1997: Снежана Самарџија, *Поетика усмених прозних облика*, Народна књига – Алфа, Београд.
- Самарџија 2011: Снежана Самарџија, *Облици усмене прозе*, Београд: Службени гласник.

Nataša B. Stanković Šošo

HUMOROUS FOLKTALES IN MODERN TEACHING

(Summary)

Starting from the fact that humour has a first-class motivational role in the teaching of literature, we are examining the presence of humorous folktales in teaching and learning programs, reading books for primary school and their aesthetical, educational and informative purpose. The accent is placed on the special value of the benevolence and harmlessness of comedians in humorous folktales in the form of oral prose. Different types of humorous stories that appear as humorous games are analysed, words and staging in which humour of nature and humour of character come to the fore. Complex humorous stories are studied; ones with a symmetrical structure about *Era*. Furthermore, comical situations are reviewed in which the typical characteristics are identified and emphasized through human traits (greediness, vanity, discord). The aesthetical and educational importance of oral humorous prose is accentuated through interpretative-research and problem-based teaching, and the question of reception is actualized depending on knowledge and reading experience of students.

Key words: humorous folktale, humour, laughter, teaching literature, reception.